



הצעות ודרישות עבודה

בתי הספר

צור קשר

פורום

צוות הפיקוח

הודעות מפמ"ר

על האתר

דף הבית

כיצד ילדים מבינים מה "אמיתי" בטלוויזיה

חיפוש

[חממת קולנוע צעיר](#)

מאת: דניאל צ'נדלר

מגמות הלימוד

[מבנה מגמות טכנולוגיות חוזי](#)
[ביבליוגרפיה](#)
[מגמת מדיה ופרסום](#)
[אודות המגמה](#)
[מקצוע תקשורת וחברה](#)
[תוכנית הלימודים](#)
[מערכים בתקשורת וחברה א](#)
[מערכים בתקשורת וחברה ב](#)
[מערכים בתקשורת וחברה ג](#)
[מבניות בתקשורת וחברה ג](#)
[מאמרים תיאוריים](#)
[מאמרים בנושא עיתונות](#)
[מאמרים בנושא רדיו](#)
[מאמרים בנושא טלוויזיה](#)
[מאמרים בנושא פרסום](#)
[מוזע האלם والمجتمع](#)
[תקשורת אלקטרונית](#)
[פרסום ויחסי ציבור](#)
[ביבליוגרפיה](#)
[בתי הספר במגמה](#)
[שאלונים ומחוננים](#)
[מגמת טכנולוגיות תקשורת](#)
[פורטל היצירה הצעירה](#)
[תמונות מהווי המגמה](#)
[סרטוני המגמה](#)
[בחינות חיצוניות](#)
[בחינת מפמ"ר ארצית](#)
[פרויקטי גמר](#)
[קולנוע וטלוויזיה י"ג - י"ד](#)

מבלי שמישהו מלמד אותם לעשות זאת, ילדים מעריכים בכוחות עצמם את סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה. על סמך ההכרה המתפתחת שלהם, הן את המדיום והן את עולם היומיום, הם מגיעים לשיפוטיות מתוחכמים יותר ויותר בשאלה מה "אמיתי" בטלוויזיה בעזרת כמה וכמה קריטריונים. במאמר הנוכחי, מטרת העיקרית היא לסכם ולשלב ממצאים מרכזיים מהמחקרים המצוטטים ביותר שבחנו את האופן שבו ילדים מבינים מה "אמיתי" בטלוויזיה, ובפרט אלה הנוגעים לדפוסים התפתחותיים בשימוש שצופים צעירים עושים בקריטריונים שונים להערכת סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה.

בוב הודג' ודיוויד טריפ דיווחו במחקרים, בהתייחס לילדים שגילם נ בין 6 ל-12, כי "השוואת הטלוויזיה עם המציאות מהווה עיסוק חשוב של הילדים לאורך כל טווח הגילאים הזה" (Hodge & Tripp 126:1986), ומחקרים אחרים (למשל, et al. Flavell 1990) מראים שניתן אולי להחיל את הטענה הזו גם על צופים צעירים יותר. הודג' וטריפ טענו שהצפייה בטלוויזיה עשויה למלא תפקיד חשוב בכך שהיא עוזרת לילדים לפתח מושגים של מציאות ופנטזיה. הם טוענים שסרטים מצוירים ממלאים תפקיד מיוחד מבחינת הצופים הצעירים. היה הז'אנר הטלוויזיוני החביב במיוחד על בני ה-6-8- שחקרו באוסטרליה, בעוד שרוב בני ה-9-12 במחקרים העדיפו דראמות טלוויזיוניות, כך שהפופולאריות של התוכניות בקרב הילדים האלה עמדה "בניגוד מושלם לסדר המציאות, החל מהז'אנר הדמיוני ביותר (סרטים מצוירים) וכלה בז'אנר הריאליסטי ביותר (דמויות מציאותיות)" (שם: 119). לאחר מחקר סמיוטי מפורט שבחן כיצד ילדים מפרשים תוכניות טלוויזיה, טענו החוקרים הללו כי "לא רק שטבעם הפנטסטי של סרטים מצוירים אינו גורם לבלבול בין פנטזיה למציאות, אלא שעומק הפער מסייע לילדים בגיל הרך לגבש לעצמם דווקא את היכולת הזו להבדיל בין השתיים" (שם: 9). במטרה להסביר מדוע חשוב כל כך לילדים לשפוט את סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה, טענו הפסיכולוג הווארד גרדנר ועמיתתו פטרישה מוריסון באופן משכנע למדי כי "הסטטוס המפחיד של דמויות מסוימות מעולם הפנטזיה עשוי להניע ילדים כבר בגיל מוקדם להגיע לבקיות בשיפוט סטטוס המציאות" (Gardner & 648:1978 Morison). במילים אחרות, הצופים בגיל הרך לומדים להזכיר לעצמם כי מדובר בתוצרים טלוויזיוניים בדויים כדי להרחיק עצמם מתגובות רגשיות לסצינות קשות.

בספרות המחקרית בנושא, הדיון בשאלה, כיצד ילדים מבינים מה "אמיתי" בטלוויזיה, מתנהל בעיקר תחת הכותרת של "מציאות נתפסת" או תחת הכותרת של "שיפוט מודאליזציה".

■ רשימת קישורים

■ העשרה והרחבת ידע

■ מה חדש ?

מרחבי לימוד מתקשבים

■ המבניות בתקשורת וחברה ג'

■ מערכי שיעורים בתקשורת

■ מבנית בצילום ותאורה

■ מבנית פס קול

■ מבנית מעשית בהפקות

■ מבנית מדעי הטכנולוגיה

■ סיכום פיצ'ינג דוקומנטרי

■ תיק הפקה עילית

■ תיק הפקה דוקומנטרי

■ תסריטים להפקות

■ אמנות המבע הצילומי

ואמנם,

השימוש באחד מהמונחים הללו ולא במשנהו מעיד על עמדתם האידאולוגית של הפרשנים.

השימוש במונח "מציאות נתפסת" מעיד על נטייה אובייקטיביסטית בכיוון ריאליזם אפיסטמולוגי/אונטולוגי, בעוד שהשימוש במונח "שיפוטי מודאליזם" מעיד על נטייה סובייקטיביסטית בכיוון אידאליזם או לפחות על עמדה קונסטרוקטיביסטית בעלת דגש חברתי. ברצוני להתוודות על נטייתי האידאולוגית האישית, וליידע את הקוראים שעמדותי האישית היא קונסטרוקטיביסטית.

בוב הודג' ודייוויד טריפ פעלו מתוך גישת "שיפוטי המודאליזם" של ילדים. מתוך גישה סמיטוטית לחקר האופן שבו ילדים מבינים את הטלוויזיה באוסטרליה (Tripp & Hodge 1986), הם אימצו את המונח הלשוני "מודאליזם" כדי לציין את סטטוס המציאות שהצופים

מייחסים לטלוויזיה. כאשר דומה ששורר מרחק רב בין תוכנית טלוויזיה לבין מציאות חיי היומיום, יש לטלוויזיה "מודאליזם חלשה"; כשהטלוויזיה נתפסת כ"צוהר אל העולם", יש לה

"מודאליזם חזק". הנקודה היא שמידת המודאליזם של הטלוויזיה אינה קבועה, ממד שבקושי

מובא בחשבון בגישות שאימצו חוקרים אחדים. הודג' וטריפ מציינים כי "שיפוטיות אודות ה'מציאות' הם מורכבים, נזילים וסובייקטיביים" (שם: 130), וכי שיפוטי המודאליזם של ילדים בגיל הרך "נוטים להיות מקוטבים, סותרים וחסרי יציבות" (שם).

במאמר רב-השפעה שבו השתמש במונח המסורתי יותר, רוברט הוקינס (1977) בכל זאת הטיל ספק במידת התאמתו לסוגייה. לעתים קרובות, היתה נטייה להתייחס למציאות הנתפסת כאילו

היא הומוגנית, בעוד שבה בעת, החוקרים ביקשו למדוד אותה על ידי הצגת מגוון רחב למדי

של שאלות. הוקינס הדגיש כי אין כל טעם להתייחס ל"מציאות הנתפסת" כאל מושג אחדותי,

וגרס שמוטב לראותה כרב-ממדית. הוא השתמש בשיטת ניתוח הגורמים כדי לנתח תשובות של

153 ילדים לשאלון שהוצג בפניהם, וגילה בדרך זו כמה תת-קטגוריות בתוך המושג. הוקינס

קיווה זאת לדפוסים התפתחותיים, וציין: "בהינתן ריבוי הממדים של המציאות הנתפסת, שינויים התפתחותיים עשויים להתרחש בכמה ממדים אך לא באחרים, או שהשינויים מתרחשים

במהירויות שונות או בזמנים שונים בממדים שונים. שנית, כדי לסבך את מצב העניינים עוד

יותר, בהחלט ייתכן שהמבנים הממדיים של הילדים משתנים בעצמם עם הגיל" (Hawkins

305-6: 1977). ביירון ריבס (1978) הוסיף וקבע כי ממדים שכאלה "עשויים להשפיע בצורה

שונה על האופן שבו ילדים שונים מושפעים מהטלוויזיה" (Reeves 689:1978).

פרשנים רבים אימצו מאוחר יותר את המונחים שטבע הוקינס ממדי "הצוהר הקסום" ו"הציפיות החברתיות" אם כי לעתים קרובות תוך התייחסות מטעה לגורמים שהוקינס זיהה

בפועל בנתוניו המחקריים. אולי כדאי לציין בנקודה זו שבעוד שתמצית המאמר שלו מציינת

רק את ממד "הצוהר הקסום" (המוגדר כ"מידה שבה ילדים מאמינים שהם צופים באירוע מציאותי או בדראמה") ואת ממד "הציפיות החברתיות" (המוגדר כ"מידה שבה הם סבורים

שדמויות ואירועים מהטלוויזיה תואמים או שאינם תואמים את ציפיותיהם מהעולם") (Hawkins 299:1977), הרי שניתוחו המובא במאמר לא היה כה פשוט, וכלל התייחסות גם

לגורמים כגון ה"תועלת" הנתפסת על ידי צופים צעירים בתוכניות ובדמויות מסוימות בטלוויזיה (אליה עוד אתייחס בהמשך).

אף שתאורטיקנים שונים נבדלים זה מזה בהגדרת הקריטריונים השונים שהם מזהים בשיפוטי

הילדים על סטטוס המציאות של הטלוויזיה, הרי שכל החוקרים הרציניים בתחום מתייחסים

כיום אל "המציאות הנתפסת" כאל מושג רב-ממדי. חוקרים התייחסו לקריטריונים שונים שדומה שהם ממלאים תפקיד בשיפוטי הצופים בשאלה, אם חפץ, דמות, מאורע או סביבה בטלוויזיה הם "אמיתיים", ולהלן אדון בקצרה בכל אחד מהקריטריונים הללו.

גישות התפתחותיות

הגישות ההתפתחותיות נשענות על ההנחה ההגיונית כי יכולת הילדים להבין תוכניות טלוויזיה משתפרת עם הגיל, ועומדת בקשר מסוים עם ההתפתחות הקוגניטיבית הכללית. לפני עשרים שנה, בספרו "ילדים אל מול המסך הקטן", קישר גרנט נובל (1975) בין הבנת הטלוויזיה על ידי ילדים לבין מסגרת פיאז'טיאנית (על שם הפסיכולוג פיאז'ה) בסיסית. ביתר ספציפיות, בקשר להבנת הילדים את מה ש"אמיתי" בטלוויזיה, גילו מאק בראון ועמיתיו (et al. Brown 1979), במחקר מתאמי עם 64 ילדים בני שש ושבע, קשר בין האופן שבו ילדים תופסים את המציאות הטלוויזיונית (השוואה בין פרק של "מסע בין כוכבים" לבין גרסה מצוירת) לבין שלב ההתפתחות הקוגניטיבית שלהם (שנבדק על פי מטלות שימור פיאז'טיאניות תקניות). אלה שעמדו במטלות הגיעו גם להישגים טובים יותר במדדים של מציאות נתפסת (בעזרת סולם שבנו החוקרים עצמם). בהחלט הגיוני גם לצפות לקשר מסוים בין הבנת המציאות הטלוויזיונית של ילדים לבין הבטים אחרים של ההתפתחות הקוגניטיבית הכללית, כגון היכולת לתפוס נקודות מבט אחרות.

על מנת לעקוב אחר דפוסים התפתחותיים בהבנת המציאות הטלוויזיונית, ערכה איימי דור (1983) סדרה של ראיונות עם 54 ילדים (בני 5-6, 7-9 ו-11-12). היא נקטה שיטה מקורית ומבטיחה, בה שאלה ילדים מה היו מספרים לילד בגיל צעיר יותר שאינו יודע למה להאמין בטלוויזיה. דומה שבין הגילאים חמש ותשע, התרחש זינוק משמעותי קדימה במידת התחכום שגילו במטלה. עם זאת, גם לפני גיל חמש, מתרחשות התפתחויות משמעותיות בהבנת המציאות הטלוויזיונית, שייבדקו כאן ביחס לזיהוי ההיעדר.

זיהוי ההיעדר

ברור שיש לקשר את הבנת המציאות הטלוויזיונית של ילדים בצורה כללית יותר להתפתחות ההבנה של המציאות בעולם היומיום. בגיל הגן, מושגי המציאות של ילדים כרוכים באבחנה בין האופן שבו עצמים נראים לבין מהותם האמיתית (Flavell & Taylor; 1984; Flavell; 1986). ילדים רבים בגיל הרך (בני שלוש או ארבע) מתקשים כפי הנראה להבחין בין מראית-עין למציאות (למשל, כשמכונת צעצוע בצבע אחד נראית דרך מסנן שקוף בעל צבע אחר). קיים מתאם גבוה בין מטלה זו לבין מטלות של אימוץ נקודות מבט חלופיות (Flavell; 1986). בניגוד לכך, ילדים בני שש ושבע מצליחים בקלות במטלות פשוטות של מראית-עין-מציאות, אך מתקשים לחשוב ולדבר על רעיונות נלווים כגון "נראה כמו" ו"באמת" ובתמים". בגיל 11 או 12, הילדים ממחישים מיומנות ניכרת ביכולת להגיע לאבחנות עשירות בין מראית-עין למציאות (שם).

באשר לאומדן המציאות הטלוויזיונית של ילדים בגיל הרך, עלינו להביא תחילה בחשבון את הסטטוס האונטולוגי שהם מקנים לעצמים בני-זיהוי שמופיעים על המסך. ניתן לראות בכך סוגיה של מהות חומרית. בשלושה מחקרים שנבנו בקפידה, בדקו פלאוול ושות' (1990) אם ילדים בני שלוש וארבע מפרשים את הדימויים הטלוויזיוניים כעצמים מוצקים בעלי קיום פיזי או פשוט כדימויים חסרי מהות של עצמים כאלה. דומה שבני השלוש מאמצים את ההנחה הראשונה, בעוד שבני ארבע כבר מאמצים בבירור את ההנחה השנייה. לדוגמה, בני

השלוש

נטו להסכים כי קערת פופקורן המוצגת בטלוויזיה תישפך אם מכשיר הטלוויזיה יתהפך.
עם זאת, החוקרים טוענים שבני השלוש אינם מאמינים באמת שמכשיר הטלוויזיה מכיל עצמים פיזיים, אלא פשוט מתקשים להבחין ברמה המושגית בין דימויים טלוויזיוניים לבין מה שהם מייצגים. החוקרים משערים תהליך התפתחותי מוקדם: בני השלוש ומטה יוצאים ככל הנראה מנקודת ההנחה שהם רואים בטלוויזיה עצמים אמיתיים ומוחשיים שנמצאים בתוך המכשיר; בסביבות גיל שלוש, הילדים לומדים בהדרגה שהדימויים הטלוויזיוניים אינם מתנהגים כמו עצמים רגילים; ובסביבות גיל ארבע, הילדים מבינים שהדימויים הטלוויזיוניים מייצגים מציאות נעדרת, וכשהם נשאלים על כך, הם מגלים יכולת להבחין בין הדימויים הטלוויזיוניים לבין הדברים אותם הם מייצגים.

סוגייה נלווית המשתקפת בשיפוט סטטוס המציאות הטלוויזיונית של ילדים בגיל רך מאד היא המידה שבה הצופה מבין את טבעם הבלתי תלוי והבלתי ניתן לשליטה של עצמים ואירועים המוצגים על מסך הטלוויזיה. במחקר אורך קטן אך אינטנסיבי, גילו ליאונה יאגלום והווארד גרדנר (1981a, 1981b) כי בגיל שלוש, ילדים כבר מבינים שאין ביכולתם להשפיע על המתרחש על המסך וברוב המקרים גם מבינים שהאירועים על המסך אינם יכולים להשפיע עליהם ישירות (1981a Gardner & Jaglom: 39). "בין גיל שלוש וארבע, ילדים מכירים בעובדה שהעולם הטלוויזיוני הוא למעשה נפרד משלהם. אירועי אינם קיימים למעשה במציאות; לא ניתן לפעול עליהם באופן ישיר" (שם: 45). עם זאת, אפילו בגיל שלוש או ארבע, הילדים התקשו להשלים עם העובדה שהעיתוי והזמינות של תוכניות המשודרות בטלוויזיה אינם נתונים לשליטתם מהבית (שם: 44).

קריטריון הבדיון

קריטריון חשוב הממלא תפקיד באומדני סטטוס המציאות של תכנים טלוויזיוניים ספציפיים מכונה "הצוהר הקסום" (Hawkins 1977), "פברוק" (Dorr 1983) ו"עובדתיות" *et al.* (Fitch) 1993. כפי שכבר ציינתי בקצרה, המונח "צוהר קסום" אותו טבע רוברט הוקינס מציין את המידה בה תוכניות טלוויזיה נתפסות בידי הצופים כצוהר לחיים שמתנהלים בפועל בעולם המציאות או כבדיון דרמטי. קריטריון ה"פברוק", כפי שהוגדר בידי איימי דור (1983), מתקשר לשאלה, אם תוכנית טלוויזיה מסוימת נתפסת על ידי הצופה כ"מומצאת" או לחילופין, כאילו היא מתארת אירועים כפי שהם מתרחשים בפועל בחיי המציאות. המאמר המקורי של הוקינס התייחס ספציפית להערכת תוכניות דרמה, וכמובן שלא כל התוכניות משתייכות לקטגוריה זו. עם זאת, כל תוכניות הטלוויזיה אפילו שידורי חדשות כרוכים במידה מסוימת של בדיון, ולכן כדאי לראות בקריטריון הזה קריטריון המתייחס למודעות לבדיון של תוכניות.

רבים ציינו כי צופים בגיל רך מאד מתחילים את "קריירת הצפייה" שלהם בקצה העליון של ממד "הצוהר הקסום", ומייחסים מידה שווה של מציאותיות לכל מה שהם רואים בטלוויזיה. בשאלון שניתן ל-153 ילדים בני 4 עד 12 (עם מידות שונות של עזרה מצד הנסיין), אישש

הוקינס ממצאים קודמים לפיהם ילדים נוטים לתפוס את הטלוויזיה הבדיונית כמציאותית פחות ופחות ככל שהם מתבגרים. נתוניו של הוקינס שיקפו שיפור חד בידע של הילדים בסוגייה זו בסביבות גיל שמונה; ילדים בני שמונה ומעלה חשבו רק לעתים נדירות על הטלוויזיה כעל צוהר קסום אל העולם, והבינו שהתוכניות היו מומצאות. כך גילו גם חוקרים אחרים. בנוגע לקבוצות הגילאים השונות שחקרה, ציינה איימי דור כי שיפוטם שניתן היה להקצותם לקריטריון ה"פברוק" ייצגו את השיעורים הבאים מבין כל הקריטריונים

שבהם נעשה שימוש: בקרב בני 5-6, 15%; בקרב בני 7-9, 23%; בקרב בני 11-12,

19%

(Dorr 209:1983).

על פי מרגריט פיץ' ועמיתיה (et al. Fitch, 1993) בסביבות גיל עשר, שיפוטי הילדים בנוגע

למה שחוקרים אלה כינו "עובדתיות" מדויקים כמעט כאלה של מבוגרים. הם ציינו גם (בהסתמך על et al. Morison 1981), כי דומה שקריטריון מסוים זה תלוי בראש ובראשונה

בשלב ההתפתחות הקוגניטיבית של הילד (ולא בגורמים אחרים כגון ניסיון בצפייה בטלוויזיה), והם טוענים כי הניסיון להתחקות אחר מידת העובדתיות (ובפרט, הסתמכות על

מאפיינים צורניים כגון רמזים חזותיים) קודם מבחינה התפתחותית לשימוש בקריטריונים אחרים (et al. Morison 48:1981). הודג' וטריפ גילו כי שיטות הפקה בכלי התקשורת (ממשיות או משוערות) היוו את קריטריון המציאות המרכזי של בני שמונה ותשע (& Hodge

Tripp 126:1986). השימוש של ילדים במאפיינים צורניים של המדיום, כגון רמזים חזותיים לסטטוס המציאות, יידון בפירוט מה בחלקו הבא של המאמר.

נושא שקשור לסוגיית האופי הבדיוני של הטלוויזיה הוא הסטטוס האוטולוגי של המשתתפים

בתוכנית. מחקר של ג'ואן קווארפורת' (1979) נועד לקבוע, באיזו מידה ילדים בגילאי 6-10 ממינים באופן ספונטני תמונות של דמויות טלוויזיוניות לקבוצות המשקפות את הכינויים "אנושי", "מצויר" ו"בובה". האחוזים השונים של ילדים שעשו זאת בכל קבוצת גיל

היו כדלקמן: 48% בקרב בני שש; 57% בקרב בני שבע; 75% בקרב בני שמונה; 83% בקרב

בני תשע ו-95% בקרב בני עשר (Quarforth 213:1979). מחקר דומה של פטרישה מוריסון

והווארד גארדנר (1978) הצביע אף הוא על התקדמות הדרגתית בסיווג הספונטני של תמונות כפנטסטיות או מציאותיות. בראיונות שנערכו עמם, הילדים ממחלקה של קווארפורת'

בגילאי תשע ומעלה הגיעו לרמת דיוק גבוהה במובהק מהילדים בני השש בייחוס התכונה של

"להיות בחיים" לדמויות בני אדם ולא לבובות או לדמויות מסרטים מצוירים. בני השש גילו יכולת חלשה יותר במובהק לזהות את הדמויות שמסוגלות ללכת ולדבר בעצמן, בהשוואה

לבני השבע ומעלה. 18% מבני השש ייחסו רק לדמויות אנושיות הן את עובדתיותן חיות

והן את יכולת התנועה העצמאית שלהן, וזאת בהשוואה ל-70% מבני העשר (Quarforth

214:1979). בעוד שבמחקר זה, רק 15% מבני השש היו מסוגלים להבחין בצורה מלאה ועקבית בין דמויות אנושיות, בובתיות ומצוירות, הרי ש-85% מבני העשר הצליחו לעשות זאת (שם: 216). ברם, ראוי לציין שהמידה שבה ילדים משתמשים באופן שגרתי (להבדיל מראיונות מחקריים) באבחנה בין מציאות לפנטזיה הועמדה בספק (למשל, Reeves & Greenberg 1977).

בראיונות שערכה עם 88 בני שבע ושמונה ו-85 בני 10 ו-11, גילתה הופ קלאפר (1981) כי

התשובות הספונטניות של לפחות שליש מבני השבע והשמונה ולפחות שני שלישים מבני ה-

10 וה-11 העידו על כך שהם מודעים לקיומם של שחקנים, תסריטים ועלילות. "הילדים הללו

היו... מודעים היטב לכך שהם שופטים דבר-מה בדיוני" (Klapper 80:1981). בראיון שקיימה

עם 54 ילדים בני 7-12, גילתה הופ קלי (1981) כי ילדים בני תשע ועשר מודעים יותר לכך שמישהו כותב את התוכניות מאשר ילדים בני שבע ושמונה. הם התייחסו לעובדה שהתוכניות מבוססות על תסריט, המחזה, חזרות, תלבושות וכו'. הם גם היו מודעים לקיומו

של "בדיון המבוסס על עובדות". דייוויד פרני (1981) גילה שינויים התפתחותיים בידע של

ילדים כי דמויות טלוויזיוניות משוחקות בידי שחקנים. מקרב בני חמש ושש, 58% לא הבינו זאת; מקרב בני שמונה, 45% הבינו זאת לגמרי, 26% הבינו זאת באופן חלקי ו-29%

לא הבינו זאת כלל; בעוד שמקרב בני 11 ו-12, 65% הבינו זאת לגמרי (54:1981: Fernie).

פיץ' ושות' (1993) ציינו כי רוב בני ה-11 יודעים כי שחקן שמשחק שוטר בדראמה טלוויזיונית אינו ממלא תפקיד של שוטר בחייו האמיתיים.

דור ציינה שלגבי הילדים בני חמש ומעלה אותם חקרה, קריטריונים אחרים, ולא "פברוק" מילאו תפקיד חשוב יותר בשיפוט סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה. הקריטריונים האחרים שהגדירה (אפשרות והסתברות, שידורו להלן), הניחו כי התוכניות היו מפוברקות,

אך הצריכו שיפוט נוספים (ר' גם et al. Dorr 1990). על פי גישתו של הוקינס (1977),

קריטריונים אחרים הם שיצרו את מה שכינה ממד "הציפיות החברתיות", קריטריונים שהיו

קשורים להשוואות עם חוויותיו של הצופה בעולם.

קריטריון הממשות הפיזית

קריטריון הממשות הפיזית כרוך בהערכת המציאות הטלוויזיונית בהתאם לשאלה, אם ידוע כי

אנשים או מאורעות המוצגים בטלוויזיה קיימים או מתרחשים בעולם המציאות. הופ קלי (1981) גילתה כי ילדים בני שבע ושמונה מעריכים בתחילה את המציאות הטלוויזיונית במונחי הקריטריון הזה: אם הם סברו שאנשים או מאורעות בטלוויזיה התקיימו או התרחשו

בעולם המציאות, אזי הם נתפסו כאמיתיים. בניגוד להתמקדות של בני השבע והשמונה בקריטריון הממשות הפיזית, בני התשע והעשר במחקרה שאלו את עצמם לעתים קרובות יותר,

"האם קיים משהו כמו זה?" או "האם זה על משהו שקיים (או שהתקיים)?" (שם: 67).

במחקר בו השתתפו 54 ילדים בני 7-12, הראו מוריסון ושות' (1981) כי הממשות היתה הקריטריון שצוין לעתים קרובות ביותר, בערך במחצית המקרים בהם התייחסו הילדים לקטגוריות, בלא תנודות משמעותיות לאורך טווח הגילאים הזה (et al. Morison 1981: 236). כמובן שחוקרים שונים משתמשים בקטגוריות שונות של קריטריונים:

דור (1983), למשל, אינה מבחינה בין קריטריון הממשות לבין קריטריון ה"אפשרות", ואפשר שאבחנה שכזו תלויה בסוגיות עדינות כגון ישירות ההתנסות של הצופים עם התופעות המוצגות על המסך הקטן או מידת הוודאות שהם מבטאים.

קריטריון האפשרות

הופ קלי (1981) דיווחה כי בנוסף לממשות, ילדים בני שבע ושמונה מעריכים את האפשרות

או אי-האפשרות (אם משהו עשוי להתרחש בחיי המציאות) ובמיוחד כשמדובר באי-אפשרות

פיזית "אנשים אינם יכולים לעוף, אלא אם הם עולים על מטוס", וכו'. ודור (1983) גילתה שככל שהם מתבגרים, ילדים (בני 5-12) עוסקים יותר ויותר בשאלה אם, על סמך הידע הישיר או העקיף שלהם על העולם, תופעה טלוויזיונית נראית אפשרית (נדירה ככל שתהיה)

בחיי המציאות. ילד עשוי לטעון ש"האיש הבינוני" שהופיע באותה התקופה בתוכנית פעולה

טלוויזיונית (אדם ש"שוחזר" לגמרי בידי מדענים), עשוי להיות אמיתי, מכיוון שלעתים נעשה ברפואה שימוש באיברים מלאכותיים (Dorr 202:1983).

מוריסון ושות' (1981) גילו כי בקרב ילדים בני 7-10, האפשרות היוותה כשליש מהתייחסויותיהם לקריטריונים להערכת סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה (במקום השני

לאחר ממשות), אך בקרב ילדים בני 11 ו-12, השיעור צנח לכדי 13% בלבד (et al. Morison 1981: 236). הם הוסיפו וקבעו, כי בעוד שהקריטריון השלישי של אי-אפשרות שימש מספר

שווה של ילדים בני 7-12 כדי להסביר מדוע תוכניות טלוויזיה אינן אמיתיות, הרי שבהשוואה לילדים בני שבע ושמונה, שיעור הילדים מקבוצת הגיל 9-10 שהשתמשו בקריטריון החיובי של אפשרות כדי לקבוע בוודאות כי התוכניות הן אמיתיות היה גבוה פי שניים (שם: 238). במחקרה, גילתה דור שלגבי קבוצות הגיל השונות, השיפוטם שניתן

לייחסם לקריטריון האפשרות, כשיעור מתוך כל הקריטריונים שגילתה, היו כדלקמן: בני חמש

ושש, 17%; בני שבע עד תשע, 28%; בני 11-12, 47% (Dorr 204:1983). ואמנם, היא הוסיפה וקבעה כי האפשרות המשיכה להיות הקריטריון הנפוץ ביותר בקרב המתבגרים והמבוגרים שחקרה. ברור שהממצאים בנוגע לקריטריון האפשרות שדווחו במחקרים אלה נבדלים במידה ניכרת לגבי בני 11 ו-12 (אף שיינתן שהדבר קשור לעובדה שדור לא השתמשה בקריטריון נפרד של "ממשות").

קריטריון ההסתברות או הסבירות

באשר לריאליזם של אירועים חברתיים ופסיכולוגיים על המסך הקטן, חוקרים משתמשים לרוב במונח "סבירות" ולא אפשרות. קריטריון ההסתברות או הסבירות קשור לשאלה, אם התופעה הטלוויזיונית נראית לצופה "נאמנה לחיים" או שיש סיכוי שתתרחש בעולם האמיתי בצורה דומה (על סמך הניסיון או הידע שלו, או על סמך הידע של מכרים). ילדים עשויים לציין ש"דברים כאלה באמת קורים" או ש"אנשים כאלה באמת קיימים". כמה חוקרים משתמשים במונח "ייצוגיות" המידה שבה אנשים ו/או אירועים בתוכנית טלוויזיה, אף שטבעם הבדיוני מזוהה היטב, נתפסים יחד עם זאת כמייצגים את המציאות היומיומית (למשל, 1983; Dorr Howard 1993). כפי שמציינת דור (1983), קריטריון שכזה הוא פחות כוללני מקריטריון האפשרות.

במחקר של מוריסון ושות' על ילדים בני 7-12, הסבירות היתה הקריטריון הנדיר ביותר שבו השתמשו ילדים בני 7-10 (אף שבאחוזים מתוך התייחסויותיהם לקריטריונים, הוא עלה מ-2% בקרב בני שבע ושמונה ל-9% בקרב בני תשע ועשר). עלייה דומה בשימוש בקריטריון

זה התרחשה בקרב בני 11 ו-12, שמקרבם הדבר ייצג כמעט רבע מההתייחסויות לקריטריונים (ולפיכך, הסבירות היתה במקום השני אחרי הממשות) (et al. Morison 236:1981). מוריסון ועמיתיה ציינו כי במחקרם, הדגש על סבירות הוא שהבחין בין בני 11 ו-12 לבין ילדים בגיל נמוך יותר (שם: 240). בדומה לכך, הופ קלי (1981) גילתה במחקרה שבעוד שבני תשע ועשר לרוב אינם מעריכים את מידת הסבירות של דמויות ואירועים, הרי שלגבי ילדים בני 11 ו-12, הדבר היווה את הקריטריון העיקרי להערכת המציאותיות של הטלוויזיה (הם כמעט שלא התייחסו לממשות או לאפשרות). מקרב כל הילדים

שמעל לגיל 12, דור גילתה כי שיפוטם המבוססים על קריטריון ההסתברות היו נפוצים בהרבה מאשר מקרב הילדים הצעירים יותר. עם זאת, במחקר איכותי קטן על ילדים בני תשע

ועשר באוסטרליה ובאנגליה, דיווחה סוזן הווארד כי אפילו בקרב הילדים הללו, קריטריון ה"ייצוגיות" היה "אחד מהקריטריונים הרווחים ביותר ששימשו להצדקת הסיווג" של תוכנית

טלוויזיה) כריאליסטית/נאמנה לחיים" (Howard 44:1993). היא גם הדגישה את חשיבות

הצורה השלילית של קריטריון זה ואמנם, היא סיווגה אי-סבירות כקריטריון נפרד (שם: 46-7). הווארד ציינה שתי דרכים שונות מאד לשיפוט האי-סבירות: כמה אופרות סבון

נשפטו כבלתי ריאליסטיות בשל עצם מספר האירועים המשמעותיים שנדחו לתוך פרק אחד;

בעוד שכמה תוכניות נתפסו כבלתי ריאליסטיות מכיוון שהתנהגות הדמויות לא שיקפה את

ההנחות והמנהגים התרבותיים של הצופה (שם: 46).

הדפוס הכללי המשתקף מהמחקרים הללו הוא דפוס של עלייה קבועה עם הגיל במידה שבה

הצופים משתמשים בקריטריון הסבירות/הסתברות בבואם להעריך את סטטוס המציאות של

תוכניות טלוויזיה. עם זאת, בהתייחס לגורמי "ציפיות חברתיות" (ובניגוד לממד "הצוהר הקסום"), הוקינס (1977) לא גילה בנתוניו הסטטיסטיים עלייה לינארית כלשהי עם הגיל (מגיל 4 עד 12) במציאותיות הנתפסת של דראמה טלוויזיונית, אלא מגמה בצורת קשת בנוגע לגורם הקשור ל"תועלת" החברתית של התוכניות בעיני הילדים. במחקרו, הספקנות של

הילדים בנוגע לתועלת של הטלוויזיה לעצמם היתה גבוהה במיוחד הן בקרב הילדים הקטנים ביותר והן בקרב הילדים הגדולים ביותר מאשר הילדים מקבוצת הגיל האמצעית שראו בתוכניות מקורות מועילים למידע על עולם היומיום. כמה פרשנים סברו שממצא זה פרדוקסלי, שכן משתמעת ממנו מידה חריגה של ספקנות על סטטוס המציאות של תוכניות בקרב הילדים בגיל הרך ביותר. אפשר שתרמה לכך העובדה שהילדים בגיל הגן אולי לא הבינו את כל שאלות המחקר. עם זאת, כל דפוס שכזה אינו עומד בסתירה לממצאיהם של חוקרים אחרים בנוגע לעלייה הכללית עם הגיל בהתייחסויות של ילדים לקריטריון הסבירות, כיוון שניתן לראותו כמשקף דפוסים של מוטיבציה בקרב הילדים.

הוקינס גילה גם (אף שפרשנים רבים שהתייחסו למאמרו השמיטו זאת) דפוס נוסף בנוגע לגורם ספציפי יותר של "ציפיות חברתיות" ייצוגן של משפחות בדראמות טלוויזיוניות. על פי נתוניו, המידה בה ילדים תפסו את הריאליזם של תיאורים טלוויזיוניים עלתה עם הגיל (Hawkins 312:1977). אין זה מפתיע כלל שפיץ' ושות' (1993) סברו שאין ראיות ברורות רבות לדפוס התפתחותי באשר למה שכינו "ריאליזם חברתי", הן בשל החשיבות של התוכן הספציפי של התוכניות, והן בשל העובדה שדומה כי שיפוטם כאלה מהווים פונקציה של מניעים לצפייה ושל ניסיון צפייתי יותר מאשר פונקציה של התפתחות קוגניטיבית (Fitch 1993:43 et al).

מאפיינים צורניים של המדיום

שיפוטי סטטוס המציאות הטלוויזיונית של ילדים אינם מבוססים אך-ורק על השוואה בין תכנים ספציפיים של תוכניות לבין הידע שלהם על העולם. הם מסתמכים גם על ההיכרות שלהם עם המדיום הטלוויזיוני. בלא שימוש בשני סוגי הידע, סרט תיעודי על ארץ אקזוטית עשוי להיראות פנטסטי לא פחות מאשר סרט מדע בדיוני. מידה הולכת וגדלה של תחכום עם העלייה בגיל ניכרת בהתפתחות השימוש שעושים ילדים במה שמכונה בדרך כלל "המאפיינים הצורניים" של המדיום הטלוויזיוני כרמזים חזותיים לסטטוס המציאות של תוכניות (Hodge 1993 et al; Fitch 1986). אלה כוללים טכניקות הפקה ועריכה, מוסכמות ז'אנרים טלוויזיוניים. הודג' וטריפ מכנים את רמזי המציאות הספציפיים למדיום "קריטריונים פנימיים" בניגוד ל"קריטריונים חיצוניים", שכרוכים בהשוואות עם הידע והניסיון של הצופה על העולם (הדבר מזכיר גם את האבחנה של הוקינס בין ממדי "הצורה" ו"הציפיות החברתיות").

קלי (1981) מצינת כי ילדים בני שבע ושמונה "טענו פה-אחד כי 'סופרמן' הוא אמיתי יותר מ'צ'רלי בראון' על סמך דמיונה השטחי של הדמות הראשונה לחיים הינו, העובדה שזוהי דמות מצולמת ולא מצוירת. לפיכך, אף שהילדים הללו בהחלט מסוגלים לזהות את התחבולות הרבות שעומדות ביסוד מעלליו של "סופרמן", הפורמט קודם לתוכן כשילדים אלה נדרשים לבצע השוואה. בגיל זה, התשובה לשאלה, "מה יותר אמיתי?", היא פשוט מה שנראה יותר אמיתי" (Kelly 66:1981). בני תשע ועשר נטו הרבה פחות להזכיר מאפיינים צורניים כרמזים למציאות; הם התמקדו יותר בתוכן. סוזן הווארד קבעה כי בני תשע ועשר סיווגו לעתים קרובות את תוכנית ההנפשה "משפחת סימפסון" כריאליסטית, "מכיוון שלדעתם, היא מציגה דמויות ומצבים שמייצגים דמויות ומצבים מחיי המציאות" (Howard 50:1993).

הז'אנר מהווה אמצעי חשוב שמסייע לצופים לפרש תוכניות מסוימות. במחקר אורך אינטנסיבי על תריסר ילדים בני 2-5, יאגלום וגארדנר (1981a, 1981b) התוו את התפתחותן של אבחנות ז'אנריות. ילדים בני שנתיים לא הצליחו לזהות את ההתחלה והסוף של תוכניות (1981b). החוקרים גילו כי היעלמותן של דמויות עוררה תחושת מצוקה בקרב ילדים בני שנתיים: "הילדים נהיים נסערים מאד ולעתים אף בוכים כשהדמויות הטלוויזיוניות

החביבות

עליהם נעלמות מהמסך" (42:1981a Gardner & Jaglom). הם טענו כי מאפיין זה

עשוי

לסייע בהמשך לאותם ילדים לזהות את ז'אנר הפרסום. החוקרים גם דיווחו על הסדר שבו

נרכשות האבחנות העיקריות בין הז'אנרים: פרסומות (3.0-3.6); סרטים מצוירים, -3.11 (3.7) בעיקר בשלב המוקדם; "רחוב סומסום" (3.7-3.11, בעיקר בשלב המאוחר); חדשות (4.0-4.6); תוכניות ילדים (4.0-4.6, בעיקר בשלב המאוחר); תוכניות למבוגרים (4.0-4.6) (שם:41). הם טוענים כי "בשנים הראשונות לנסיגונותיהם למיין את המרכיבים המבלבלים של עולם הטלוויזיה, הילדים מתרכזים בביצוע אבחנות בין תוכניות" (שם:42).

דור (1983) גילתה שילדים התייחסו ספונטנית לז'אנרים טלוויזיוניים מסוימים ולתוכניות ספציפיות בתוך ז'אנרים אלה כדרך לשיפוט סטטוס המציאות של תוכניות: חדשות, ספורט, סרטים תיעודיים ודרמות פשע היו ריאליסטיות, לדידם, אך לא כן סרטים מצוירים. כל בני החמש והשש ציינו כי הסרטים המצוירים הם "כאילו", בעוד שאחוזי הילדים שהתייחסו לצורת ה"חדשות" כמעידה על מציאותיות היו כדלקמן: בני חמש ושש, 10%; בני 7-9, 37%; בני 12-11, 57% (Dorr 210:1983).

מהראיון שערכו עם 54 ילדים בני 7-12, הבחינו מוריסון ושות' (1981) בהתייחסויות לרמזים ספציפיים לטלוויזיה כעזר בקביעת סטטוס המציאות. הרמז הנפוץ ביותר בקרב בני

השבע והשמונה היה מה שמוריסון ועמיתותיה כינו "מאפיינים פיזיים", כולל הימצאותם או

היעדרם של פעלולים, תעלולי מצלמה, תלבושות, אביזרי בימה ותפאורות; אלה היוו יחדיו

כמחצית מהרמזים הספציפיים לטלוויזיה שצוינו בידי בני שבע ושמונה, בעוד ששיעור זה צנח בצורה חדה ל-18% בקרב בני התשע והעשר, ול-15% בקרב בני ה-11 וה-12 (Morison et al. 1981:236).

בקרב בני תשע ועשר, הרמז הנפוץ ביותר היה "מאפייני ביצוע" כגון שימוש במשחק, תסריט, חזרות, הופעה חיה או הקלטה; מאפיין זה היווה 59% מההתייחסויות לקריטריונים ספציפיים למדיום שהשמיעו בני קבוצת גיל זו ושיעור דומה למדי (54%) בקרב בני ה-11 וה-12, בעוד שהיווה רק 25% בקרב בני השבע והשמונה. היתה

עליה מתמדת בהתייחסויות למטרת התוכניות (1% מתוך הרמזים הספציפיים לטלוויזיה בקרב בני שבע ושמונה, 4% בקרב בני תשע ועשר ו-10% בקרב בני 11 ו-12). התייחסויות

לתוכניות כדבר שנוצר בידי מישהו עלו מ-5% בקרב בני 7-10 ל-10% בקרב בני 11 ו-12.

התייחסויות להנפשה ירדו בהדרגה מ-12% בקרב בני שבע ושמונה ל-9% בקרב בני תשע

ועשר ו-7% בקרב בני 11 ו-12 (שם).

פיץ' ושות' הציגו מתווה סכמאטי של התפתחות הבנת המציאות הטלוויזיונית וטענו כי "בתחילה, הילדים מאמינים ככל הנראה שכל מה שהם רואים בטלוויזיה הוא אמיתי" (Fitch et al. 1993:48).

בסביבות גיל שלוש או ארבע, הילדים משתמשים במאפיינים צורניים כגון

הנפשה כדי לזהות מה לא אמיתי. בגיל חמש או שש, "הם מתחילים לזהות מאפיינים של צורה ותוכן שמופיעים אלה בצד אלה" (שם) ושמאפיינים ז'אנר טלוויזיוני או סדרה מסוימת.

מוריסון ושות' (1981) גילו כי: "שיפוטי המציאות-פנטזיה של ילדים עוברים, עם הגיל, מהתמקדות במאפיינים פיזיים והערכה נוקשה של ממשיות לרגישות לסבירות של דמויות וכיווני עלילה ולהערכה של כוונת היוצר" (Morison et al. 1981:229).

במחקרם על ילדים בני 6-12, גילו הודג' וטריפ (1986) כי מאפיינים חיצוניים לכלי התקשורת היו חשובים יותר בקרב הילדים הגדולים יותר, שעשו שימוש רב יותר בידע שלהם

על המציאות היומיומית בשיפוטי מודאליות של תוכניות טלוויזיה. הם זיהו גם מאפיין

התפתחותי חשוב, לפיו ילדים גדולים יותר משתמשים במספר רב יותר של מאפיינים בבואם לשפוט את מציאותיות התוכניות (Tripp & Hodge 126:1986). הופ קלי (1981) ציינה כי בדומה למבוגרים, ילדים בני 11 ו-12 נטו יותר לשאול את החוקרים, "למה אתם מתכוונים, 'אמיתי' יותר? אמיתי באיזה מובן?", דבר שמבליט את העובדה שבגיל זה, כבר נעשה שימוש בריבוי קריטריונים לצורך שיפוטם כאלה.

גורמים אחרים

ברור ששלבי ההתפתחות הקוגניטיבית של ילדים ממלאים תפקיד חשוב בהבנת המציאות הטלוויזיונית. אולם כמה גורמים אחרים נדונים אף הם בספרות המחקרית, כגון: מניע הצפייה; המידה שבה המדיום מוכר לילדים; כמות הצפייה היחסית (המכונה לעתים קרובות "חשיפה לטלוויזיה"); וניסיון בעולם האמיתי (דיון מועיל בגורמים השונים מובא ב-Potter 1988). ג'יימס פוטר (1988) מצביע על חשיבות המניעים לצפייה בטלוויזיה של הילד. הוכח שכמה מניעים קשורים לרמות המציאות הנתפסת, בפרט המניע של צפייה בטלוויזיה כדי ללמוד או לקבל מידע. הוא קובע ש"אין זה מפתיע שאנשים שסבורים שהטלוויזיה דומה יותר לחיים, חושפים את עצמם לטלוויזיה כדי לקבל מידע והנחיה" (Potter 33:1988). סוזן הווארד ציינה שבקרב תלמידי בית הספר היסודי שחקרה, אחד הקריטריונים (השוליים יחסית) לשיפוט המציאותיות של תוכניות היה "אם זה לימד אותם משהו" על העולם או כיצד "לחיות את חייך" (Howard 49,44:1993).

אף שאנו רשאים להניח שיש חשיבות למידת המוכרות של הטלוויזיה, הרי שבמחקר בו השתתפו 36 ילדים בני 6-12, מוריסון ושות' לא גילו כל קשר בין יכולתם להבחין בין מציאות לפנטזיה לבין המידה בה הטלוויזיה היתה מוכרת להם. בנוגע ל"חשיפה" יש עדויות לכך שהצופים ה"כבדים" נוטים בדרך כלל להתייחס אל הטלוויזיה כמציאותית יותר (היינו, כמשקפת נכונה את החיים האמיתיים) מאשר צופים "קלים" (למשל, Slater & Elliot 1980; Reeves & Greenberg 1976). ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם תאוריית הטיפול עם את, כיוון הסיבתיות לא הוכח מעל לכל ספק.

גרינברג וריבס (1976), אליוט וסלייטר (1980) ודור ושות' (1990) חקרו את התפקיד שממלא הניסיון האישי של הצופה. למרבה ההפתעה, אין לנו נכון להיום עדויות ברורות רבות לכך שילדים משתמשים בנסיונם האישי בחיים כאמת מידה לשיפוט סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה, אף שבוודאי שסביר להניח שהדבר משקף את מגבלותיהן של שיטות המחקר הקיימות, וכי ההישענות על ניסיון אישי רלוונטי ממלאת בהכרח תפקיד חשוב בשיפוט המציאותיות של תוכניות טלוויזיה. במחקר מתאמי בו השתתפו 201 ילדים (לבנים) בני 8-12 מאיזורי הפרוורים של משיגן, בראדלי גרינברג ובירון ריבס (1976) לא גילו כל עדות לשימוש בניסיון אישי בשיפוט תיאורים של קבוצות מסוימות (משפחות, שוטרים, שחורים) כריאליסטיים. ילדים קטנים יותר, ילדים פחות מוכשרים וצופים כבדים התייחסו כולם אל הטלוויזיה כריאליסטית יותר מכפי שעשו היתר. גם הפעם, הדבר עולה במידה רבה בקנה אחד עם תאוריית הטיפול. על אף שהכירו בכך שהניסיון האישי ממלא בהכרח תפקיד

כלשהו, טענו גרינברג וריבס כי מידת הסבירות של תוכניות טלוויזיה בדיוניות נשפעת על סמך השוואה לתוכניות מז'אנרים דומים (ויש להניח שגם על סמך ידע מכלי שני) ולא על סמך ניסיון אישי ישיר (Greenberg & Reeves 1976:94-5).

ג'יימס פוטר (1988) ציין כי מלבד המחקר של גרינברג וריבס (1976), אין עדויות רבות לקיומו של קשר כלשהו בין המציאות הנתפסת לבין גורמים כגון מנת משכל, מין, גזע או מעמד סוציו-אקונומי. עם זאת, לא ניתן לפסול על הסף גורמים סוציו-אקונומיים. פיטר

ניקן

ואלרד פיטרס (1988) גילו שבהולנד, ילדים קטנים מסביבה של מעמד סוציו-אקונומי

נמוך

הפגינו נטייה חזקה יותר מילדים אחרים להאמין שבאמת קיים מקום שמכונה "רחוב

סומסום"

וכי הדמויות שוכנות בתוך מכשיר הטלוויזיה (Nikken & Peeters 1988:448-50).

דיוויד

בקינגהם (1993) דיווח כי ילדים מהמעמד הבינוני בבריטניה ביצעו שיפוט מודאליות

רבים יותר, ועשו שימוש רב יותר בקריטריונים חיצוניים מאשר בקריטריונים פנימיים. עם

זאת, כפי שהוא מציין, אפשר שלילדים בני המעמד הבינוני יש יכולת טובה יותר לומר

למראיינים את מה שהם רוצים לשמוע (Buckingham 233:1993). בארה"ב, ויליאם

ותומס

דונוהיו (1977) גילו כי ילדים שחורים ממעמד הפועלים נטו להתייחס לכמה

סטריאוטיפים

ותרחישם חברתיים בטלוויזיה כ"אמיתיים הרבה יותר" מאשר ילדים לבנים מהמעמד

הבינוני

והעליון.

סוזן הווארד מתייחסת באופן כללי יותר לחשיבות ההבדלים בין המנהגים התרבותיים או

ההנחות התרבותיות של צופים בגיל הרך לבין אלה של הדמויות שעל המסך בשיפוט

הסבירות של תוכניות טלוויזיה (Howard 46:1993). בנוגע לשיפוט מין ומודאליות,

התגלו לעתים הבדלים דקים בין צופים בגיל הרך. לדוגמה, הווארד מציינת כי במחקרה

על

תלמידי בית הספר היסודי, "נראה כי הבנים התעניינו הרבה יותר מהבנות באופן שבו

נוצרה

אשליית הריאליזם" (שם:44).

פיץ' ושות' (1993) טוענים כי אפשר שלילדים יש יכולת מועטה יותר להבחין בין טלוויזיה

עובדתית לבין טלוויזיה בדיונית "בעת צפייה קלילה שאינה מצריכה מעורבות רבה, כמו

צפייה ביתית" (Fitch et al. 1993:48). הכללה שכזו אינה מביאה בחשבון את העובדה

שלעיתים קרובות, הצפייה בבית נעשית בחברת ההורים, או בחברת אחים או חברים,

סיטואציות ששתיהן נותנות סיכוי טוב יותר לפרשנות פעילה מאשר ניסויים מעבדתיים

רבים.

ניתן היה לצפות לבדיקה מעמיקה יותר של תפקיד התיווך ההורי בקביעת סטטוס

המציאות

של הטלוויזיה; עד כה, לא הופיעו מחקרים רבים שהתמקדו בנושא ספציפי זה, למרות

שישנן

כמה ראיות שמקשרות בין דעות ההורים לבין אמונות הילדים על סטטוס המציאות של

תוכניות טלוויזיה (Reeves & Greenberg 1976; ר' גם Kerr & 177:1983

Messaris).

במחקרם של פול מסאריס ודניס קר (1983) נחשפה החשיבות של סגנונות הצפייה

המשפחתיים. הם גילו כי משפחות שייחסו חשיבות לבדיקה חופשית ולביטוי עצמי בקרב

כל

בני המשפחה נטו להיות ספקניות יותר כלפי מידת המציאותיות של הטלוויזיה מאלו

שנתנו

עדיפות להרמוניה משפחתית ולציות לסמכות (Kerr & Messaris 191,180:1983).

פוטר (1988) מציע לחוקרים לבחון לא רק את מידת המגע עם הזולת, אלא גם משתנים

אחרים כגון מיקוד שליטה, סמכותיות ואובדן ערכים (Potter 38:1988). הוא מוסיף כי

ייתכנו הבדלים בין-אישיים ביכולת הצופים או בשיטות שהם משתמשים בהן כדי לפרש

רמזי

מציאות בתוכניות.

שיטות ובעיות בחקירת הבנת הטלוויזיה בקרב ילדים

מחקרים פסיכולוגיים רבים על האופן שבו ילדים מבינים את הטלוויזיה מציגים את

"המציאות הנתפסת" כ"משתנה מתערב" המתווך ב"השפעות הטלוויזיה" על הצופים

(למשל,

1978 Feshbach; 1972 Hawkins; Reeves; 1977): לפי מודל זה, ככל שהצופים

תופסים את

התוכניות כ"אמיתיות" יותר, כך גדלה השפעתן האפשרית של התוכניות הללו על

התנהגותם

ו/או גישותיהם. המודל שאוב ממסורת "השפעות כלי התקשורת", שמציגה את הצופים

כקולטים

סבילים של מסרים מתוכניות שבהן מעוגנות משמעויות קבועות. פרשנים מאוחרים יותר מתחו ביקורת על המודל, והדגישו את הפרשנות הפעילה והדינאמית של תוכניות בידי הצופים, ואת פתיחותן של התוכניות לפרשנויות שאלו (במסגרת הסקירה הנוכחית, אלה כוללים את Howard 1993; Tripp & Hodge 1986; Buckingham 1993). יחד עם זאת, אפילו תאורטיקנים סמיוטיים נוטים לטעון שבשיפוט מודאליות, "ככל שאנו מייחסים יותר מציאותיות למסר, כך סביר יותר להניח שנושפע ממנו בדרך כלשהי" (Howard 1993:43).

מחקרים אמפיריים רבים מאששים את העמדה הזו. סימור פשבך הוא הנציג החשוב ביותר של תאוריית הקתארזיס, לפיה הצפייה באלומות בטלוויזיה או בקולנוע עשויה להפחית את מידת התוקפנות של הצופה. בניסוי מפורסם (Feshbach 1972): עמ' 333 ואילך "הניסוי השני", 40 ילדים בני 9-11 התבקשו לצפות בהקלטה בת שש דקות על אלימות באוניברסיטה. היה זה למעשה קובץ ערוך של קטעי חדשות וסרטים, אך לפני הצפייה, נאמר לקבוצה אחת של עשרים ילדים כי הקטע לקוח מתוכנית חדשות, בעוד שליתר הילדים נאמר כי זוהי תוכנית בדיונית. לאחר מכן, הילדים שנאמר להם כי הקטע לקוח מהחדשות הפגינו רמת תוקפנות גבוהה במובהק מאשר הילדים מקבוצת ביקורת שלא צפו בקטע כלל, בעוד שהילדים שנאמר להם כי הקטע לקוח מתוכנית בדיונית הפגינו רמה נמוכה במובהק של התנהגות תוקפנית בהשוואה לילדים מקבוצת הביקורת. דרך אגב, ברצוני לציין את טענתו של סאווי (1981), כי לצורך קבוצת הביקורת, מוטב היה להשתמש בילדים שראו את הקטע, מבלי שסטטוס המציאות שלו צוין בפניהם. התוקפנות נמדדה בעזרת שאלון שמות-תואר, מדד התנהגותי ומדד של ערכים תוקפניים (סולם קצר של גישות). מדד התוקפנות ההתנהגותי הורכב ממשחק שבו המשתתפים הענישו שחקן אחר (נסיין) על שגיאיותו במשחק ניחוש בכך שלחצו על כפתורים כדי להשמיע רמות שונות של רעש מטריד. המבחן היחיד שניתן הן לפני הצפייה והן לאחר היה שאלון שמות התואר, וכאן לא התגלה הבדל מובהק כלשהו. הניסוי של פשבך מובא לעתים קרובות כעדות לאפשרות שלסרטים או תוכניות טלוויזיה שמוצגים כאמיתיים יש השפעה רבה יותר על הצופים (או ליתר דיוק, על הילדים שביניהם) מאשר לסרטים או לתוכניות שנתפסים כבדיוניים.

קשה מאד לחקור את האופן שבו ילדים מבינים את סטטוס המציאות של תוכניות טלוויזיה. אחת מהבעיות המרכזיות של החוקרים היא שילדים בגיל הרך מתקשים לעתים קרובות להסביר למה הם מתכוונים באמנם שהאירועים על מסך הטלוויזיה הם "אמיתיים". איימי דור (1983) גילתה שרק ילדים מכתה ו' ומעלה היו מסוגלים לעשות זאת באופן עקבי. למרבה הצער, ההתקדמויות המרשימות ביותר בהבנת הטלוויזיה מתרחשות לפני גיל זה. שיטות הסיווג של הילדים אינן תואמות תמיד לאלו של החוקרים. כמה פרשנים (עם כל הכבוד להודג' וטרפ) ציינו כי האבחנה בין פנטזיה למציאות אינה ממלאת תמיד תפקיד מרכזי באופן שבו ילדים מפרשים את הטלוויזיה (Gardner & Morison 1978). סוזן הווארד ציינה שבמחקרה על תלמידי בית ספר יסודי, הילדים שפטו כמה תוכניות כריאליסטיות פשוט משום שאהבו אותן (ולהיפך), בעוד שלגבי ילדים אחרים, ככל שהתוכניות היו מצחיקות יותר, כך נשפטו כפחות ריאליסטיות (Howard 1993:44,49-50).

באשר לסוגיות מתודולוגיות, חוקרים רבים עשו שימוש בשאלונים ומדדי גישות מתקננים, שהניבו נתונים שלעתים נותחו לאחר מכן בטכניקות סטטיסטיות כגון ניתוח גורמים

(למשל,

Peeters & Nikken; 1977 Hawkins 1988). אחרים היו מסכימים לטענתה של הופ

קלאפר

(1981), שהדגישה את המגבלות של שאלות סגורות במחקר עם ילדים.

חוקרים רבים בתחום משתמשים גם בראיונות עם ילדים ובדיונים בינם לבין עצמם (ר' Buckingham 1991), אך כמובן עדיין יש בעיות בכל האמור בפירוש הנתונים הללו ובהכללה מהם. כמה חוקרים פיתחו מטלות של מיון-תמונות שבהן ילדים מקבצים או מדרגים

תמונות של דמויות טלוויזיוניות על פי מידת ה"ריאליזם" של דמויות אלו (או של התוכניות שבהן הן מופיעות), בין אם ביחידות ובין אם בקבוצות. לעתים, הנסיינים דורשים מילדים יחידים לבצע הכרעות "כפויות", קרי, להכריע איזו מבין שתי תמונות היא "אמיתית" יותר (למשל, Morison et al. 1981); בטכניקות אחרות, המטרה היא להגיע לתמימות דעים בקבוצה קטנה (למשל, Howard 1993). יש לציין כי לעתים קרובות, הדבר המעניין ביותר

בטכניקות הללו אינו הקטגוריות להן מוקצות תוכניות מסוימות, אלא דווקא הנימוקים שבהם

משתמשים הילדים כדי להצדיק זאת. יחד עם זאת, לא תמיד קל לקבוע מהם הקריטריונים

בהם משתמשים הילדים. ואמנם, השימוש במלה "קריטריונים" מרמז לתהליך רציונאלי ומרוחק של "שיפוט סטטוס המציאות של תוכניות", שקשה להניח שבאמת מתבצע בתנאים רגילים.

חוקרים רבים עושים שימוש בקטעים מצולמים שנבחרו במיוחד כדי להבליט סוגיות של מציאותיות, אך ההתנגדות הברורה לכך היא שהצפייה בקטעים כאלה מחוץ להקשרם שונה

למדי מהדרכים בהן ילדים צופים בבית. ביקורות דומות חלות, כמובן, על כל הניסויים בתחום זה (ובפרט על ניסויים מעבדתיים). דיוויד טריפ (1992) עבד עם ילדה בת שש ותיאר את חוויותיו באופן שמבליט את מגבלות הגישה שנוקטים נסיינים מבוגרים, ומומלץ לחוקרים חדשים בתחום לקרוא זאת. סוזן הווארד טוענת כי "בשל טבעם הסובייקטיבי של

שיפוט מודאליות, לא ניתן להגיע לזיהוי ברור וחד-משמעי של מושגים שיכולים לשמש בסיס

למבחן אמפירי של תפיסות הילדים והבנותיהם" (Howard 43:1993). אך אסור שהסתייגויות

כאלו ירפו את ידי החוקרים וימנעו מהם לנסות לשפר את הבנתנו בנושא חשוב זה.

דיוויד בקינגהם (1993) טען כי "מודאליות היא משהו שאנו עושים ולא משהו שאנו 'יודעים'", והדגיש כי עלינו לחקור את שיפוט המודאליות של ילדים כאקט חברתי (Buckingham 234:1993). בעוד שזהו ללא ספק צורך דוחק, הרי שבינתיים אין לנו דוגמאות רבות ליישום מחקרי יעיל של אפשרות זו, שניתן לבנות עליהן כדי להתחקות אחר

האופי החברתי של יצירת המשמעות בידי הילדים. המסגרת הפרשנית שאימצת בכתיבת

המאמר הסקירתי הנוכחי פתוחה לביקורת ככל מסגרת אחרת, אך אני מקווה שסקירה זו של

הקריטריונים הממלאים, לדעת חוקרים שונים, תפקיד בשיפוט סטטוס המציאות של תוכניות

טלוויזיה בידי ילדים תעודד לכל הפחות אחרים לקשר בין גישותיהם לבין של חוקרים אחרים. בלא נסיונות כאלו להצליב בין ממצאיו, אין סיכוי רב שההבנה הקיבוצית שלנו את

התחום תעמיק באופן משמעותי.

References

- Brown, Mac H., Patsy Skeen & D. Keith Osborn (1979): □Young Children□s Perception of the Reality of Television□, *Contemporary Education* 50(3): 129-33
- Buckingham, David (1991): □What are Words Worth? Interpreting Children□s Talk about Television□, *Cultural Studies* 5(2) [May]: 228-45

- Buckingham, David (1993): *Children Talking Television: The Making of Television Literacy* (Chapter 9: □Beyond the Magic Window: Children's Judgments of the Reality of Television□, pp. 217-41). London: Falmer Press
- Donohue, William A. & Thomas R. Donohue (1977): □Black, White, White Gifted and Emotionally-Disturbed Children's Perceptions of the Reality in Television Programming□, *Human Relations* **30**: 609-21
- e (1983): □No Shortcuts to Judging Reality□. In Jennings·Dorr, Aim Bryant & Daniel R. Anderson (Eds.): *Children's Understanding of Television: Research on Attention and Comprehension*. New York: Academic Press, pp. 199-220
- e, Peter Kovaric & Catherine Doubleday (1990): □Age·Dorr, Aim and Content Influences on Children's Perception of the Realism of Television Families□, *Journal of Broadcasting and Electronic Media* **34**(4) [Fall]: 377-97
- Elliott, William R. & Don Slater (1980): □Exposure, Experience and Perceived TV Reality for Adolescents,□ *Journalism Quarterly* **57**: 409- 14, 431
- Fernie, David E. (1981): □Ordinary and Extraordinary People: Children's Understanding of Television and Real Life Models□. In Hope Kelly & Howard Gardner (Eds.): *Viewing Children Through Television (New Directions for Child Development 13)*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, pp. 47-58
- Feshbach, Seymour (1972): □Reality and Fantasy in Filmed Violence□. In John P. Murray, Eli A. Rubinstein & George A. Comstock (Eds.): *Television and Social Behavior 2: Television and Social Learning*. Rockville, MD: National Institute of Mental Health, pp. 318-45
- Fitch, Marguerite, Althea C. Huston & John C. Wright (1993): □From Television Forms to Genre Schemata: Children's Perceptions of Television Reality□. In Gordon L. Berry & Joy Keiko Asamen (Eds.): *Children and Television: Images in a Changing Sociocultural World*. Newbury Park, CA: Sage, pp. 38-52
- Flavell, John H. (1986): □The Development of Children's Knowledge about the Appearance-Reality Distinction□, *American Psychologist* **41** (4) [April]: 418-25
- Flavell, John H., Eleanor R. Flavell, Frances L. Green & Jon E. Korfmacher (1990): □Do Young Children Think of Television Images as Pictures or Real Objects?□, *Journal of Broadcasting and Electronic Media* **34**(4) [Fall]: 399-419
- Greenberg, Bradley S. & Byron Reeves (1976): □Children and the Perceived Reality of Television□, *Journal of Social Issues* **32**(4) [Fall]: 86-97
- Hawkins, Robert P. (1977): □The Dimensional Structure of Children's Perceptions of Television Reality□, *Communication Research* **4**(3) [July]: 299-320
- Hodge, Bob & David Tripp (1986): *Children and Television: A Semiotic Approach*. Cambridge: Polity Press (Chapter 4: "□God Didn't Make Yogi Bear": The Modality of Children's Television□, (pp. 100-131
- Howard, Susan M. (1993): □How Real is Television? Modality Judgements of Children□, *Media Information Australia* **70** [November]: 43- 52
- Jaglom, Leona M. & Howard Gardner (1981a): □Decoding the Worlds of Television□, *Studies in Visual Communication* **7**(1): 33-47
- Jaglom, Leona M. & Howard Gardner (1981b): □The Preschool Television Viewer as Anthropologist□. In Hope Kelly & Howard Gardner (Eds.): *Viewing Children Through Television (New Directions for Child Development 13)*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, pp. 9-30
- Kelly, Hope (1981): □Reasoning About Realities: Children's Evaluations of Television and Books□. In Hope Kelly & Howard

- Gardner (Eds.): *Viewing Children Through Television (New Directions for Child Development 13)*. San Francisco, CA: Jossey-Bass, pp. 59-71
- Klapper, Hope L. (1981): □Children□s Perceptions of the Realism of Televised Fiction: New Wine in Old Bottles□. In J. F. Esserman (Ed.): *Television Advertising and Children*. New York: Child Research Service, pp. 58-85
- Messaris, Paul & Dennis Kerr (1983): □Mothers□ Comments about TV: Relation to Family Communication Patterns□, *Communication Research 10*: 175-94
- Morison, Patricia & Howard Gardner (1978): □Dragons and Dinosaurs: The Child□s Capacity to Differentiate Fantasy from Reality□, *Child Development 49*(3): 642-8
- Morison, Patricia, Margaret McCarthy & Howard Gardner (1979): □Exploring the Realities of Television with Children□, *Journal of Broadcasting 23*(4): 453-63
- Morison, Patricia, Hope Kelly & Howard Gardner (1981): □Reasoning about the Realities on Television: A Developmental Study□, *Journal of Broadcasting 25*(3): 229-42
- Nikken, Peter & Allerd L. Peeters (1988): □Children□s Perceptions of Television Reality□, *Journal of Broadcasting and Electronic Media 32*(4) [Fall]: 441-52
- Noble, Grant (1975): *Children in Front of the Small Screen*. London: Constable (Chapter 5: □Child Development and Televiewing□, pp. 82-110)
- Potter, W. James (1988): □Perceived Reality in Television Effects Research□, *Journal of Broadcasting and Electronic Media 32*(1) [Winter]: 23-41
- Quarforth, Joanne M. (1979): □Children□s Understanding of the Nature of Television Characters□, *Journal of Communication 29*(3) [Summer]: 210-18
- Reeves, Byron (1978): □Perceived TV Reality as a Predictor of Children□s Social Behavior□, *Journalism Quarterly 55*: 682-9, 695
- Reeves, Byron & Bradley S. Greenberg (1977): □Children□s Perceptions of Television Characters□, *Human Communication Research 3*(2) [Winter]: 113-27
- Sawin, Douglas B. (1981): □The Fantasy-Reality Distinction in Televised Violence: Modifying Influences on Children□s Aggression□, *Journal of Research in Personality 15*: 323-30
- Taylor, Marjorie & John H. Flavell (1984): □Seeing and Believing: Children□s Understanding of the Distinction between Appearance and Reality□, *Child Development 55*: 1710-20

Note: Throughout this paper, in the interests of comparability, North American references to school □Grades□ have been converted to age-group references thus: *K*, 5- to 6-years-old; *1st Grade*, 6-to 7-year-old; *2nd Grade*, 7- to 8-years-old; *3rd Grade*, 8- to 9-years-old; *4th Grade*, 9- to 10-years-old; *5th Grade*, 10- to 11-years-old; *6th Grade*, 11- to 12-years-old

Submitted in revised form 24th March 1996. The printed version of this paper can be found in: *Journal of Educational Media 23*(1) [1997]: 67-82. The author's right to publish versions of this paper in on-line electronic form is explicitly reserved

The preferred form of citation for the online version of this paper is as follows

- Chandler, Daniel (1997): 'Children□s Understanding of What is □Real□ on Television: A Review of the Literature' [WWW document] **URL** <http://www.aber.ac.uk/~dgc/realrev.html> [Date of Visit]

מקור:

;children's understanding of what is real on television
Daniel Chandler;http://www.aber.ac.uk/~dgc/realrev.html

גרסא להדפסה 

כל הזכויות שמורות © 2014 ל- **המינהל למדע ולטכנולוגיה במשרד החינוך בשיתוף המרכז הפדגוגי טכנולוגי (מפ"ט) עמל**
GoNet Software Solutions האתר עוצב ותוכנת ע"י
ראו תנאי שימוש